

Utilitatea monumentelor istorice

Teză de abilitare – rezumat

Kázmér Kovács

2019

Lucrarea schițează un cadru teoretic pentru explorarea relațiilor dintre monumentele istorice, considerate ca mediu construit saturat cu semnificație, și peisajul ca natură „umanizată”, în încercarea de a reformula înțelesurile spațiului antropic în general și a amenajărilor destinate locuirii în particular, în condițiile schimbărilor de paradigmă culturală ce se desfășoară în societățile postindustriale.

Interesul pentru explorarea fundamentelor teoretice ale arhitecturii a însoțit de la bun început activitatea mea de proiectare și reabilitare a clădirilor. A apărut în timpul anilor de formare la (pe atunci) Institutul de Arhitectură „Ion Mincu” (1978-1984), unde am obținut diploma de arhitect cu un proiect de renovare urbană¹. De-a lungul anilor petrecuți ca arhitect proiectant (la CPJ Covasna, între 1984-1992, apoi ca liber-profesionist), investigațiile mele speculative și practice s-au focalizat treptat asupra patrimoniului arhitectural, pentru a-și găsi o primă expresie în teza de doctorat intitulată *Limitele temporale ale monumentului istoric*².

Deja din perioada de finalizare a studiilor doctorale începusem să mă interesez de tematica grădinilor și peisajului. Urmărit pe parcursul câtorva burse de cercetare, acest demers a produs rezultate ce au căpătat forma unei noi cărți: *Peisaj cu grădină și casă*³. Au urmat proiecte propriu-zise de amenajare peisajeră, care au adus ajustări semnificative primelor mele concluzii de teoria peisajului, tot așa cum proiectele de reabilitare au nuanțat și precizat ideile construite pe parcursul elaborării tezei de doctorat⁴.

Începînd din 2002, grădinile și peisajul au devenit cîmpul de predilecție al investigațiilor mele. Semnificația spațiului locuit nu se rezumă la edificii, fie ele și un fel de „hiper-arhitectură” investită cu valori patrimoniale. Spațiile locuite dintre clădiri sînt la fel de importante ca edificiile, din punct de vedere al gîndirii și înțelegerii arhitecturii și

urbanismului în vasta lor complexitate. Domeniul peisajer nu-l exclude pe cel patrimonial, ci dimpotrivă: grădinile și siturile istorice constituie probabil cea mai fragilă categorie de monument istoric. În fine, peisajul ca reprezentare a naturii domestice și locuite, ca mediu natural considerat sub raport estetic, este tot o invenție a modernității europene, ca și monumentul istoric.

Cele două domenii: monumentul istoric și peisajul constituie teritoriul în care se înscrie cariera mea didactică, întinsă, și ea, pe mai multe decenii. Începută la Central European University, (la Praga, între 1992-1995) și desfășurată cu precădere în cadrul Universității de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu” (1995 – prezent), ea m-a condus în anii din urmă la secția Peisagistică a Universității Sapiientia (2016 – prezent). Aici, predau cursuri de istoria și teoria arhitecturii și îndrum proiecte de diplomă. De-a lungul anilor, am avut prilejul să fiu invitat pentru a ține prelegeri la școli de arhitectură franceze (ENSA de Paris-La-Villette, ENSA de Nantes) și italiene (Università di Chieti-Pescara, La Sapienza di Roma).

Desigur, am participat la numeroase congrese, conferințe, seminarii, simpozioane și workshop-uri de specialitate, contribuind și la organizarea unora dintre ele⁵. Etapele lucrărilor mele de cercetare au fost jalonnate de articole în reviste de specialitate (în marea lor majoritate românești), contribuții la lucrări cu colectiv de autori, studii publicate în acte ale unor congrese, conferințe ș.a.m.d.

Cu timpul, semnificația arhitecturii a devenit tema centrală în jurul căreia se legau firele urzite prin interpretarea fenomenului patrimonial, respectiv prin urmărirea formidabilei traiectorii parcurse de ideea de peisaj în timpurile moderne. Artă utilă, arhitectura se află în poziția insolită de „fosilă vie” între celelalte arte care, în modernitatea europeană, au evoluat către un statut de relativă inutilitate, în sensul îndepărtării de folosințele diurne și în direcția îndeplinirii preponderent a unei funcțiuni estetice.

Iar ideea utilității arhitecturii – de la sine înțeleasă – capătă dimensiuni suplimentare în cazul edificiilor devenite parte a patrimoniului construit. A pune sub semnul întrebării utilitatea arhitecturii-monument-istoric se arată de aceea o investigație cu implicații complexe, și care promite rezultate revelatoare cu privire la direcțiile în care ar putea evolua – sau ar fi de dorit să evolueze – principiile amenajării spațiului antropic.

În aria culturală mediteraneană, trăsăturile ale artei de a edifica s-au modificat de-a lungul mileniilor de istorie mai ales ca tehnici și programe, semnificațiile lor cele mai generale rămânând înscrise între reperele elementarei triade vitruviene. Însă oricât ar părea de la sine înțeles (după indiscutabilul criteriu al solidității), criteriul utilității artei locuite este pus la încercare de eforturile vizînd o originalitate formală ce ar trebui să compenseze carențele simbolice ale arhitecturii vremurilor prezente; lucrul se vede mai cu seamă în relație cu al treilea criteriu, cel al frumuseții. Chiar dacă șansele unei târzii definiri a frumosului arhitectural sînt extrem de reduse, cercetarea expresivității sale va aduce cu certitudine un spor de înțelegere a evoluției contemporane a spațiului locuit.

Problematizarea utilității artei de a edifica în contextul teoriei peisajului și prin filtrul preocupărilor patrimoniale oferă un substrat speculativ fertil pentru sondarea înțelesului arhitectural. Limitarea teritoriului de interes la cercetarea utilității monumentelor istorice, așa cum se manifestă în diferitele registre ale comportamentelor legate de conservarea patrimoniului cultural de toate felurile (de la peisaj cultural la patrimoniu imaterial, de la arhitectură minoră la centre istorice, de la parcuri naturale la situri arheologice), este un subterfugiu metodologic potrivit pentru a surprinde tocmai trăsăturile definitorii ale fenomenelor luate în considerare.

În spectrul mai cuprinzător al schimbărilor mediului antropic în ultimele decenii, atât în ceea ce privește conservarea *de facto* a monumentelor istorice – reduse frecvent la statutul de curiozitate exploatată de industria turismului – cât și cele datorate impactului fără precedent al locuirii asupra mediului natural, peisajul și conservarea patrimoniului construit apar azi ca două dintre componentele cele mai elocvente ale artei de a edifica. Proiectul meu academic-doctoral se adresează în particular conexiunilor dintre aceste două ramuri ale profesiei de arhitect și urbanist. Studiul și înțelegerea în profunzime a problematicii amenajării în era postindustrială, nuanțarea metodelor de intervenție asupra mediului artificial (patrimoniul construit fiind cea mai expresivă parte a sa) și a celui natural (receptat și abordat ca peisaj) pot furniza bazele unei teorii a arhitecturii pentru amenajările adaptate perioadei următoare.

Interpretată într-o asemenea cheie, utilitatea monumentelor istorice nu ține numai de trăsătura lor memorială definitorie, de funcția lor culturală indispensabilă. Ca martor și semnal vădit al locuirii, ca expresie artistică prin excelență a vremurilor, patrimoniul edificat – transfigurat la scara teritoriului ca peisaj cultural – rămîne cheia înrădăcinării identitare a societăților în spațiu și timp.

Nădăjduiesc ca lucrările de doctorat pe care urmează să le îndrum, centrate pe preocupările de conservare și restaurare a patrimoniului construit, să se înscrie într-un curent de gândire cuprinzător și să se constituie, cu timpul, într-un corpus teoretic cu implicații benefice în practica edificatoare de fiecare zi.

---

¹ Lucrarea a fost elaborată cu îndrumarea profesoarei Sanda Voiculescu. Gheorghe Sebestyén face referire la acest proiect în nota 26 de la pagina 147 a lucrării sale *O pagină din istoria arhitecturii României – Renașterea*, Editura Tehnică, București, 1987. În revista *Arhitectura* Nr. 3/1985 am publicat o prezentare a proiectului de diplomă, cu titlul: “Renovare urbană Bistrița – Șugălete”.

² Titlul de doctor în arhitectură mi-a fost acordat pe baza ordinului Ministrului Educației și Cercetării nr. 5285 din 28. 12. 2001. Teza, îndrumată de Sanda Voiculescu, a fost susținută în iulie 2001, iar versiunea sa revăzută a apărut la editura Paideia cu titlul *Timpul monumentului istoric* (București, 2003).

³ *Simetria*, București, 2011.

⁴ Pentru publicațiile și proiectele mele rog a se consulta listele care constituie anexe ale tezei de abilitare.

⁵ Pentru congresele, conferințele, seminarele la care am luat parte rog a se vedea Curriculum vitae anexat tezei de abilitare.